

Світогляд

Істина. Художник Мікалоюс Чюрльоніс, 1905

Світо́гляд — комплексна система поглядів і уявлень про світ, самоусвідомлення людиною свого місця, оточення та основних зв'язків у всесвіті, відображена в оцінках, принципах, знаннях, поведінкових стереотипах тощо.

Зміст

- 1 Історична довідка
- 2 Концептологія
- 3 Типи світогляду
- 4 Додатково
- 5 Література
- 6 Автор ВУЕ
- 7 Важливо!

Історична довідка

Появу терміна пов'язують з поняттям «Weltanschauung» (нім. — погляд на світ) у текстах німецької класичної філософії, а з-поміж них — у праці Іммануїла Канта «Критика здатності суджень» (1790).

Концептологія

Світогляд є органічним виразом самосвідомості суб'єкта, його основна функція — забезпечення її відповідності до повсякденного життєвого циклу. Цілісна система поглядів, знань уявлень про світ охоплює і обумовлює ціннісні орієнтації, моральні принципи, ставлення до оточення, діяльність людини. Світоглядом керуються суспільні інтереси соціуму/субкультури (а також юридичні, економічні, педагогічні, пізнавальні, дозвільні тощо).

На формування світогляду значуще впливають історичні особливості епохи, регіону, соціокультурна специфіка, загальний рівень освіченості та розвитку науки, система виховання і навчання тощо, втім, світогляд сучасників і співвітчизників може значно різнитися.

Разом зі світовідчуттям, світосприйняттям, світобаченням та світоставленням світогляд постає органічною частиною комплексно-структурованої картини світу. Саме на ній ґрунтується ментальність. На відміну від неї, світогляд є категорією динамічною: здатен змінюватися протягом покоління на макрорівні, ще швидше — на рівні індивідуальному (що залежить від інтенсивності інформаційного обміну, який визначає соціокультурну специфіку або характер цивілізації).

Типи світогляду

Типологія світогляду є дискусійною проблемою у філософії. Найчастіше виділяють міфологічний, релігійний, філософський, науковий та повсякденний типи світогляду.

Для традиційних суспільств особливості світогляду визначені передусім релігійно-магічним, а надто міфологічним контекстом. Міфологічний світогляд характеризують некритичність, традиційність, залежність від умовностей, віталізм, символізм, емпатія щодо навколишнього світу, виразна образність в комунікації тощо. Це — символічний опис реальності як живого мета-організму, пронизаного етіологічними, генеалогічними та космогонічними зв'язками.

Релігійний світогляд, як правило, ієрархічно розмежовує світ на потойбічний і поцейбічний, спирається одночасно як на струнку логічну ідеологему, так і на ірраціональну віру/переконання та духовні цінності, характеризується фаталізмом, детермінізмом, догматизмом тощо. Вагоме значення в ньому має емоційний компонент (месіанські, апокаліптичні, есхатологічні тощо настрої) та етико-нормативний складник.

У контексті розвинутих, передусім індустріальних, суспільств концепти «світогляд» та «ідеологія» часто синонімічні (позаяк соціально-політичні аспекти превалюють над космологічними). Так, за С. Гантінгтоном, майбутні світові зіткнення відбуватимуться не

через геополітику або етнічні суперечності, але через принципову розбіжність базових світоглядно-ціннісних моделей у світових регіонах, тобто як протистояння цивілізацій.

Рівень «філософичності» та «науковості» світогляду здебільшого є неоднозначним, бо кожна наукова парадигма базується на масовій свідомості свого часу. Рисами таких типів світогляду називають раціональність, обґрунтованість, системність, логічність, критичність, рефлексивність тощо. Філософський світогляд зосереджений найперше на питаннях екзистенційних, метафізичних, пізнавальних, сенсубуттєвих та способах їх універсального вирішення; пов'язаний зі здатністю людини до самопізнання, трансцендування і духовного розвитку.

Світогляд може бути як масовим, так й індивідуальним; сформованим переважно стихійно чи усвідомлено.

У світогляді інтегровані пізнавальна, ціннісна і поведінкова підсистеми; інтелектуальний, емоційний та життєво-повсякденний досвід.

Додатково

- Світогляд оприявнюється у матеріальних об'єктах (тим виразніше, чим традиційнішим є суспільство, що їх витворило). Це відкриває можливості для археологів та антропологів ідейно реконструювати культуру дописемних соціумів (хоча небезпека ідеологічних спекуляцій через принципову неповноту археологічної інформації зберігається).
- За останні десятиліття принципи й цінності культури масового споживання в умовах дигітального простору, згенерували нову модель світу, де новітні філософські й наукові ідеї межують з рисами міфологічного та релігійного світогляду. Наслідком став масовий аксіологічний зсув, низькі культурно-естетичні потреби, некритична довіра до нових потоків інформації, залежність від тимчасових віянь тощо.

Література

1. Раевский Д. С. Модель мира скифской культуры: проблемы мировоззрения ираноязычных народов евразийских степей I тыс. до н. э. Москва : Наука, 1985. 256 с.
2. Wolters A. M. On the Idea of Worldview and Its Relation to Philosophy // Wolters A., Olthuis J., Klapwijk J. et al. Stained Glass: Worldviews and Social Science. Lanham : University Press of America, 1989. P. 14–25.
3. Louw D. J. Worldview, Ideology and Religion: A Conceptual Analysis // Scriptura. 1998. Vol. 67. № 4. P. 335–342.
4. Діденко В., Табачковський В. Світогляд // Філософський енциклопедичний словник / Гол. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. С. 569.
5. Sire J. W. Naming the Elephant: Worldview as a Concept. Downers Grove : IVP Academic, 2004. 202 p.

6. Дмитренко О. А. Світогляд як соціально-культурний феномен // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки. 2011. № 15 (226). Ч. 2. С. 293–300.
7. Мнацаканян М. О. Глобальный мир и глобалистское мировоззрение. Москва : Анкил, 2013. 392 с.
8. Філософія / За ред. А. В. Арістової, С. В. Синякова. Київ : НТУ, 2013. 245 с.
9. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. London : Penguin, 2014. 368 p.
10. Гончаренко О. Про поняття світогляд у Львівсько-Варшавській школі (українська гілка) // Філософія освіти. 2018. № 1 (22). С. 166–179.

Автор ВУЕ

Д. О. Король

Покликання на цю статтю: Король Д. О. Світогляд // Велика українська енциклопедія.
URL: <https://vue.gov.ua/Світогляд> (дата звернення: 9.05.2022).

Статус гасла: Оприлюднено

Оприлюднено: 11.11.2020